

Освітня технологія „РОСТОК”

Учителю початкових класів

Потапенко І.В., Герасимчук М.Е., Лашко Т.В., Зізда О.В.

УРОКИ

З НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

в 3 класі

Частина I

Навчально-методичний посібник

Суми
ТОВ НВП „Росток А.В.Т.”
2020

Тема. Усе навколо змінюється. Сезонні зміни в природі

Мета: ознайомити учнів із поняттям “явища природи”, “сезонні явища”; розвивати навички спостережливості, допитливості, уваги, уміння працювати в групі; виховувати інтерес до предмета.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: дидактичний матеріал, проєктор.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Добридень, любі діти,
Добрий день!
У навчанні та у праці
Нас чекає гарний день!
Бачу, всі веселі і здорові,
До уроку всі готові!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Вправа “Мікрофон”. Хвилинка метеорології

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Яке число? День тижня?
- Тепло чи холодно надворі?
- Який стан неба?
- Яка температура повітря?
- Чи були опади сьогодні протягом дня?

2. Ніч дарує спокій нам:
І дорослим, й дітлахам.
Вранці сонечко зійшло,
Новий день нам принесло!
Ми з тобою відпочили
Ясне сонечко зустріли,
У бадьорості й любові
Зустрічаймо день з тобою!

- Про які зміни ви почули у віршику?
- Наведіть приклади інших змін у навколишньому середовищі, які ви можете спостерігати.

– Які вміння вам потрібно розвивати, щоб помітити щось нове? (Уміння уявляти, слухати, спостерігати, аналізувати.)

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

– Для того, щоб ви змогли сформулювати тему уроку, відгадайте загадки.

– Червоне коромисло
Через річку повисло. (*Веселка.*)

– Спершу блиск,
За блиском тріск,
За тріском – плеск. (*Блискавка, грім, дощ.*)

– Як об'єднати ці назви спільним поняттям? (*Явища природи.*)

– У природі постійно відбуваються різні зміни: то дме вітер, то йде дощ, то випаде сніг, то з'явиться яскраве сонечко.

– Отже, як ви вважаєте, про що ми говоритимемо сьогодні на уроці?

– Тема нашого уроку “Усе довкола змінюється”.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Робота в підручнику (с. 3). Читання статті з помітками.

– Прочитайте і підкресліть нову або незрозумілу інформацію хвилястою лінією, а вже знайомі вам факти – рівною.

Перевірка.

– Намалюйте зміни, про які ви почули, або власний приклад.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Відповіді на запитання (підручник, с. 4).

Опрацювання змісту вірша С. Немировського “Небо червоніє...”.

Виразне читання вірша учнями.

– Які почуття виникли у вас, коли ви слухали вірш?

– Який у вас настрій? Що вам найбільше сподобалось?

– Як можна продовжити цей вірш?

Фізкультхвилинка

Ми сонечко вітаємо,
Встаємо разом з ним.
Зарядку починаємо
Під небом голубим.

А на паркані горобці,
Вони гімнасти-молодці.
Зарядку роблять так, як ми, –
Хвостами і крильми.

Зарядка на галявині весела і швидка,
І ось уже до плавання запрошує ріка.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном

– Чи можемо ми зараз поплавати в річці? Позасмагати?
Чому?

– Сталися природні зміни: похолоднішало, зникли комахи, листя жовтіє, перелітні птахи відлітають. Багато природних явищ пов'язано зі зміною пір року (сезонів), тому вони називаються сезонними явищами.

Робота в підручнику (с. 5).

– Відгадайте загадки. Намалюйте символ до кожної пори року.

– Порівняйте свої відгадки з відповідями на дошці.

VII. Включення в систему знань і повторення

Учитель пропонує учням об'єднатись у групи:

- перша – ті, хто народився взимку;
- друга – ті, які народились навесні;
- третя – ті, хто народився влітку;
- четверта – ті, котрі народились восени.

Кожна група отримує конверт із пазлами, з котрих складає малюнок своєї пори року, виявляючи при цьому не менше п'яти сезонних змін. Учні кожної з груп обирають доповідача, який презентує підсумки роботи своєї групи.

VIII. Рефлексія

Домашнє завдання (с. 7).

- Чи сподобався вам урок?
- Що саме було цікавим?
- Про що ви хотіли б дізнатися більше?

Тема. Спогади про літо. Прощання з літом

Мета: розширювати уявлення учнів про літо як пору року, його ознаки і прикмети; розвивати сприйняття, образне мислення, асоціативну пам'ять, уяву, фантазію; формувати спостережливість, уміння бачити й відчувати красу літньої пори; виховувати любов до природи, дбайливе ставлення до неї, естетичне ставлення до навколишнього світу тощо.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Доброго ранку, сонце і вітер!
Доброго ранку, ліси і поля!
Доброго ранку, плането Земля!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Вправа "Мікрофон". Хвилинка метеорології.

- Яка зараз пора року?
 - Який місяць?
 - Яке число? День тижня?
 - Тепло чи холодно надворі?
 - Який стан неба?
 - Яка температура повітря?
 - Чи були опади сьогодні протягом дня?
- (Фіксація змін у неживій і живій природі.)

2. – Відгадайте загадку.

В небі ластівка летить,
З вітром листя шелестить.
Під гарячим сонцем літнім
Достига пшениця й жито.
Спілі вишні дозрівають.
Коли це буває?

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

- Як ви здогадалися? За якими ознаками? Чим подобається вам літо?
- Про що, на вашу думку, ми говоритимемо сьогодні на уроці?
- Які ваші очікування?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Робота в підручнику (с. 13).

- Послухайте вірш і доберіть до нього малюнки.
- Домалюйте, чого, на вашу думку, не вистачає на цих малюнках.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

- Доберіть слова-відповіді на питання: “Яким для тебе було літо?”. Запишіть власні відповіді в підручнику.

Робота за змістом підручника (с. 14). Учням потрібно розфарбувати ілюстрації, які стосуються корисного відпочинку.

Опрацювання тексту “Ознаки літа”.

- Слухайте уважно текст. Коли я зроблю паузу, додайте слово за змістом.

Літо розпочинає місяць ... (*червень*). Сонце піднімається рано, а високо піднявшись, починає ... (*припікати*). Дні стають ... (*довшими*), вечори – теплими. 22 червня – найдовший день року. Небо ... (*блакитне*) і чисте, час від часу на ньому пропливають пухнасті хмаринки.

- Подумайте, чому в народі кажуть: “Червень-місяць у роботі – відбиває від пісень охоту”.

Другий місяць літа – ... (*липень*). Це найспекотніший і найсухіший місяць року. Дні стоять ... (*жаркі*), безвітряні, ночі теплі й задушливі. У річках і ставках меншає води, бо під палючим сонцем вона сильніше ... (*випаровується*).

Третій місяць – ... (*серпень*). Дні помітно ... (*скорочуються*), а ночами стає прохолодніше. Сонце світить рівно. Грози трапляються рідше. Вже з перших днів місяця вода в озерах і ставках ... (*охолоджується*). Закінчується купальний сезон. Ще тепло, але листя дерев ... (*жовтіє*) день у день, нагадуючи про наближення ... (*осені*).

- Подумайте, чому останній місяць літа – серпень має таку назву.

Фізкультхвилинка

“Добрий день!” –
Дружно всі вітаються. –
“Добрий день!”.

Вліво-вправо повертаються,
Сюди-туди посміхаються:
“Добрий день!”.
Дружно всі, не відставайте:
“Добрий день!”.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном

Робота в підручнику (с. 17). Розрізнення літніх і осінніх явищ.

Взаємоперевірка зошитів.

VII. Включення в систему знань і повторення

– Як ви вважаєте, чому літо називають “смачним”?

– Які дари літа вам до вподоби?

Робота в підручнику (с. 15). Слухання й обговорення вірша Т. Собакіна “До наступного літа”.

Малювання чарівних овочів або плодів.

Робота в парах. Діалог “Чим вразило літо?”.

Складання акровірша “Літо”.

Ласкаво сонце світить,
Іриси цвітуть,
Травичка буйно зеленіє,
Охоче діти гуляти йдуть.

VIII. Рефлексія

– Назвіть основні ознаки літа.

– Чим особливий місяць червень? А липень?

Тема. Осінь прийшла. З чого починається осінь?

Мета: узагальнити знання учнів про осінь як пору року; розвивати увагу, уяву, спостережливість, почуття прекрасного; виховувати любов до природи рідного краю.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Посміхніться,
Друзів привітайте

І за парти
Жваво всі сідайте!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Вправа “Мікрофон”. Хвилинка метеорології.

- Яка зараз пора року?
 - Який місяць?
 - Яке число? День тижня?
 - Тепло чи холодно надворі?
 - Який стан неба?
 - Яка температура повітря?
 - Чи були опади сьогодні протягом дня?
- (Фіксація змін у неживій і живій природі.)

2. Відгадайте загадку.

У садах, полях блукає,
Жовті шати одягає.
Золотисту стелить постіль,
Жде сестрицю білу в гості. (Осінь.)

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

– Осінь... Ще донедавна про її прихід ніхто, крім календаря, не згадував, та все ж таки щось змінилося, стало іншим. А що саме?

– Заплющте оченята і послухайте.

Початок осені завжди чарівний. Повітря стає прозоре, мов кришталь, а небо – голубе-голубе. Достигають цілющі плоди шипшини, виграють яскравими червоними барвами у сонячному промінні. Чутно останній грім, що прощається з полями. Осінь, наче художник, велетенським пензлем розфарбовує в яскраві кольори плоди та листя. Оснь так починається осінь. Пахне чебрецем, опеньками, спілими яблуками.

(Під час розповіді вчитель розвішує на дошці ілюстрації: калина, осінні листя, квіти, гриби, чебрець.)

– Які ваші очікування?

– Так, ми вирушимо в гості до осені та зрозуміємо значення слів “прихід осені”.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Робота в підручнику (с. 18).

Читання вірша А. Леонтєва “Осінь” учнями по 2 рядки та підкреслювання прикмет осені.

– Чи побачили ви ознаки осені на малюнку підручника? Які саме?

– Я буду читати речення, а ви додаєте те слово, якого бракує. Але замість того, щоб сказати слово, ви спробуйте показати його. Готові? Вперед!

Осінь. Вона пофарбувала у золотистий колір ... (*дерева*). Відлітають у теплі краї ... (*птахи*). Часто йде ... (*дощ*).

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Розкажіть на основі власних спостережень, яка погода була влітку і як вона змінилася з приходом осені. У цьому вам допоможе порівняльна таблиця.

	Літо	Осінь
Сонце		
Тривалість дня		
Температура повітря		
Водойми		
Рослини		
Тварини		
Опади		

Фізкультхвилинка

Хмарка сонечко закрила,
Слізки срібні зронила.
Ми ті слізки пошукаєм,
У травиці позбираєм.
Пострибаєм, як зайчата,
Політаєм, як пташата.
Потанцюєм трішки,
Щоб спочили ручки й ніжки.
Всі веселі? От чудово!
А тепер – до праці знову!

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном

Робота в групах. Учні пишуть від омі їм прикмети осені (підручник, с. 19).

Словничок: *скирта* – щільно складена купа сіна, соломи або снопів, довгастої форми, призначена для зберігання просто неба.

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Слухання вірша.

Матінка-осінь полями іде,
Трійко хлоп'ят за собою веде:
Вересень, жовтень – старшенькі,
А листопад ще маленький.

2. Робота в підручнику (с. 20). Виразне читання віршів.

– Чи однаково зображено осінь у цих віршах? Чому?

– Спробуйте відгадати, про який місяць осені йдеться в кожному з них.

– Який місяць відкриває шлях до осені?

3. Читання з помітками (с. 21).

– Що з прочитаного вам було відомо, а про що ви дізналися вперше?

– Що залишилось для вас незрозумілим?

4. Групова робота.

А. Учитель пропонує учням об'єднатись у три групи. Кожна група отримує окреме завдання.

1 група збирає осінній пейзаж (гра “Пазли”).

2 група вибирає назви осінніх місяців із карток “12 місяців”.

3 група обирає ілюстрації, де зображено осінь.

Б. Презентація групових робіт.

5. Гра „Так – ні”.

– Осінь дарує нам полуниці.

– Осінь “фарбує” листя зеленим.

– Восени ніч стає довшою, а день – коротшим.

– Опівдні можна спостерігати тумани.

– Восени дощів дуже мало.

– Осінь приходить після літа.

– Найшвидше листя починає опадати зі старих дерев.

– Осінь дарує нам картоплю, буряк, капусту.

VIII. Рефлексія

– Де ми побували?

– Що ви запам'ятали?

– Назвіть ознаки осені.

Тема. Термометр. Лабораторна робота “Вимірювання температури води і повітря”

Мета: формувати в учнів уявлення про термометр, про здатність рідин розширюватись при нагріванні і стискатись при охолодженні; навчати користуватись різними видами термометрів, вимірювати й записувати температуру повітря; розвивати спостережливість, мислення, потребу в пізнанні природи; виховувати інтерес до вивчення навколишнього світу.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Обладнання: дидактичний матеріал, термометри.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Шаную свій розум,
Увагу та пам'ять.
Працює мій мозок,
І вчуся я старанно.
Сприймаю нове
І мислю логічно.
Учителя слово
Здійсню я практично.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

Вправа “Мікрофон”. Хвилинка метеорології.

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Яке число? День тижня?
- Тепло чи холодно надворі?
- Який стан неба?
- Яка температура повітря?
- Чи були опади сьогодні протягом дня?

(Фіксація змін у неживій і живій природі.)

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

- Чому ви не можете відповісти на останнє питання?
- Що для цього треба мати і знати?
- Отже, сьогодні на уроці ми вирішимо такі питання: “Навіщо нам термометри?”, “Які термометри бувають і як вони влаштовані?”, будемо вчитись практично визна-

чати температуру повітря в класі й на вулиці, температуру води і температуру тіла.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Читання в підручнику статті з помітками (с. 22).

– Що ви вже знали?

– Що нового дізнались?

– Що залишилось незрозумілим?

– Чи є у вас термометри вдома? Які саме?

– Чи вмієте ви користуватись ними?

– Які основні частини термометра?

– Що означає кожна поділка на шкалі? *(Кожна поділ-ка на шкалі означає один градус. У середині шкали ви бачите нуль. Це межа між градусами тепла і градусами морозу. Такий термометр вимірює температуру навко-лишнього середовища. Кінець стовпчика рідини в трубці термометра вказує на число градусів. У термометрах, призначених для вимірювання температури тіла або води, нульову поділку розташовано на початку шкали. Як ви вважаєте, чому?)*

Інформаційна хвилинка.

Андерс Цельсій (1701-1744 рр.) – шведський науковець, відомий астроном, геолог, метеоролог. На його честь названо градус Цельсія. Запропонував нову шкалу для вимірювання температури. За нуль градусів за шкалою Цельсія прийнято точку плавлення льоду (а також замерзання води), а за 100 градусів – точку кипіння води.

Правила безпечного поводження з термометрами.

– Дітям заборонено без допомоги батьків користуватися ртутним термометром, тому що ртуть – шкідлива для здоров'я речовина. Користуватись потрібно електронним термометром, який не завдає дитині шкоди.

– Потрібно знати всім! Якщо ртутний термометр розбився, його слід швидко підняти й подивитись, чи не висипалися сріблясті горошинки – це і є ртуть. Їх можна визбирати (втягнути) медичною гумовою грушею або зібрати губкою чи ганчіркою, змоченою у хлорці чи “Білизні”, і вкинути у скляну банку, заповнену водою, а потім зарити, але зробити це можуть тільки дорослі.

– Якщо ртуть потрапила на килим, ковдру чи скатертинку, їх варто акуратно зібрати й витрусити на вулиці, подалі від місць перебування людей. Зібравши всю ртуть, кімнату слід провітрити. Щоб ртуть повністю вивітрилась, провітрювань упродовж дня має бути не менше шести по 1-2 години. Категорично заборонено викидати термометр у сміттєпровід, піднімати ртуть віником, збирати пирососом, спускати в каналізацію.

V. Практична робота

Дослід 1. Опустіть термометр у склянку з теплою водою. Що відбувається зі стовпчиком рідини в трубці термометра?

Дослід 2. Перенесіть термометр у склянку з холодною водою. Подивіться, що тепер відбувається зі стовпчиком рідини в трубці.

– Що ви помітили? Чому рівень води при нагріванні підвищився, а при охолодженні знизився?

Висновок: під час нагрівання рідина розширюється, а під час охолодження – стискається.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном Заповнення таблиці в підручнику (с. 23, завдання 4).

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Бесіда вчителя з учнями.

– Навіщо нам потрібен термометр удома і в класі?

– Хто з вас навчився визначати температуру?

– Чи буває влітку “мінусова” температура?

– Чи буває взимку “плюсова” температура?

2. Виготовлення діючої моделі термометра. Завдання на визначення температури.

3. Робота в підручнику (с. 23, завдання 5). Підбити висновки за допомогою запитань.

VIII. Рефлексія

– Якщо ваші очікування справдились повністю, підніміть зелену картку.

– Якщо ваші очікування справдились частково, підніміть жовту картку. Як ви думаєте, чому?

– Якщо не справдились – червону. Що потрібно зробити? Чого не вистачило для досягнення мети?

Тема. У гостях у вересня. Кружляє листя золоте

Мета: ознайомити учнів із розмаїттям осінньої природи; розвивати увагу, уяву, спостережливість, почуття прекрасного; виховувати любов до природи рідного краю.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Шаную свій розум,
Увагу та пам'ять.
Працює мій мозок,
І вчусь я старанно.
Сприймаю нове
І мислю логічно.
Учителя слово
Здійсню я практично.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Вправа "Мікрофон". Хвилинка метеорології.

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Яке число? День тижня?
- Тепло чи холодно надворі?
- Який стан неба?
- Яка температура повітря?
- Чи були опади сьогодні протягом дня?
(Фіксація змін у неживій і живій природі.)

2. Поетична хвилинка.

Літо осені у вічі
Синім вересом глядить.
В сад рожеву айстру кличе
І метеликом летить.
У ворота літа дзвонить
Юний вересень-школяр.
Золоте калини гроно
Осінь хилить на буквар.

- Діти, а чи знаєте ви назви осінніх місяців? (Відповіді учнів.)
- Що цікавого ви знаєте про них?

- Про який з осінніх місяців йдеться в цій загадці?
У нього щедра рука.
– Заходьте! – знадвору гука.
І яблука трусить з гілок,
І сипле в портфелі сливок,
Солодкий зрива виноград,
І кожен із вас йому рад,
Бо щедра, ой щедра рука
У ... (вересня)-садівника.

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

– Що ж ми знаємо про цей місяць – вересень? Чи є у вас бажання дізнатися більше? Тоді ми вирушаємо в гості до вересня!

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

1. Бесіда вчителя з учнями.
– У народі кажуть: “У вересні вогонь і в полі, і в хаті”. Що це означає? Про який вогонь іде мова?
Робота в підручнику (с. 24).
2. Опрацювання статті (с. 25).
3. Малювання будиночка вересня.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Прочитайте і поясніть прикмети вересня. Оберіть одну або пригадайте прикмету цього місяця на основі власних спостережень, запишіть фразу і проілюструйте її.

Вересень – рум’янець року.
Садок у вересні, що кожух у січні.
Вересень студений, але ситний.
Вересень струшує груші в садочку.
Як вересень, то й дощик сіє.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном

Робота в парях. Встановлення правильної послідовності рядків у вірші.

Я подарунки усім роздаю:
Яблука маю в кишені”.
Вересень каже: “На полі, в гаю
Повні грибів мої жмені,

(Вересень каже: “На полі, в гаю
Я подарунки усім роздаю:
Повні грибів мої жмені,
Яблука маю в кишені”.) Перевірка.

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Слухання вірша.

Подивись: на видноколі
Мов змінилися ліси!
Хто ж це їх у жовтий колір
Так барвисто прикрасив?

– Чому листя з дерев восени опадає?

2. Ознайомлення зі статтею підручника (с. 27-28).

Перший абзац читає вчитель.

– Чому листя деревам узимку непотрібне?

– А якби воно залишилося, що трапилось би?

Щоосені по зменшенню тривалості дня листя в більшості дерев і чагарників змінює зелене забарвлення на жовтогаряче. Восени в листках руйнується хлорофіл. Помаранчеві й жовті пігменти у клітинах листя зберігаються і стають помітними. Ось чому листя набуває “осіннього” забарвлення.

Незабаром листя, яке втратило хлорофіл, опадає. Відбувається *листопад* – природний процес відділення листя від стебел.

Задовго до відділення листка від стебла в його основі закладається *шар пробки*. Він покриває майбутній *листковий рубець*. Зовні від нього формується *відокремлений шар*. Клітини цього шару стають слизькими, що приводить до порушення зв'язку між листком і стеблом. Достатньо слабкого вітру, і листок повністю відокремлюється від стебла й падає під вагою власної пластинки. Ранка затягується пробкою та утворює *листковий рубець*. Утворення коркового й видільного шарів настає задовго до випадання снігу і пов'язане зі зменшенням тривалості дня.

Значення листопада

Дерева і чагарники скидають листя, щоб не загинути взимку від нестачі вологи, оскільки коріння багатьох рослин не може всмоктувати з ґрунту холодну воду.

Під час листопаду разом з опалим листям із рослин видаляються шкідливі речовини, які накопичились у клітинах листя до осені.

У деяких рослин листя зберігається всю зиму. Це вічнозелені чагарнички брусниці, вересу, журавлини та ін. Дрібне щільне листя цих рослин слабо випаровує воду, зберігаючись під снігом. Із зеленим листям зимують хвойні рослини і деякі трави, наприклад, суниця, конюшина, чистотіл.

Третій абзац учні читають самостійно і дають відповідь на запитання: “Навіщо в містах потрібно прибирати опале листя?”.

3. Відгадування загадки. Учням потрібно намалювати, як має бути насправді (підручник, с. 28).

VIII. Рефлексія

– Якщо ваші очікування справились повністю, підніміть зелену картку.

– Якщо ваші очікування справились частково, підніміть жовту картку. Як ви думаєте, чому?

– Якщо не справились – червону. Що потрібно зробити? Чого не вистачило для досягнення мети?

Тема. Плоди осені. Збираємо врожай

Мета: узагальнювати знання учнів про ознаки осені, красу та багатство осінньої природи; розвивати навички спілкування, культуру поведінки; виховувати любов до рідного краю, дбайливе ставлення до всього живого, естетичне чуття.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Добрий день, шановні! Добрий день!
Подаруймо простір для ідей!

Будемо всіх дивувати –
Мить цікаву дарувати!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Вправа “Мікрофон”. Хвилинка метеорології.

- Яка зараз пора року?
- Який місяць?
- Яке число? День тижня?
- Тепло чи холодно надворі?
- Який стан неба?
- Яка температура повітря?
- Чи були опади сьогодні протягом дня?
(Фіксація змін у неживій і живій природі.)

2. Слухання пісні “Що нам осінь принесе?”.

Що нам осінь принесе?

- Яблука рум’яні, пахучий мед!
- Яблука рум’яні, пахучий мед!

Що нам осінь принесе?

Що нам осінь принесе?

- Хлібця золотого на цілий рік!
- Хлібця золотого на цілий рік!

III. Виявлення причин утруднення. Постановка мети діяльності

Гра “Чарівна торбинка”.

Діти опускають руку в торбинку і на дотик упізнають плоди.

- Чи всі плоди ми змогли розпізнати?
- Чим же будемо займатись на уроці сьогодні?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

Робота в підручнику (с. 30-31).

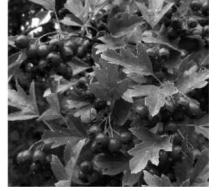
- За допомогою описів і малюнків знайдіть і домалюйте біля кожної рослини відповідні плоди й насіння.
- Що спільного в рослин, про які ми щойно говорили?

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

- Розгляньте малюнки на с. 32. Що в них спільного і чим вони відрізняються? (Горобина – дерево, усе інше – кущі.)

– Які осінні ягоди ви ще знаєте? Напишіть і намалюйте.

– Знайдіть малюнки терну, кизилу, глоду, обліпихи.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном
Відгадування загадок про плоди і насіння (с. 33).
Взаємоперевірка зошитів.

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Розподіл ролей жеребкуванням та інсценізація
“Гарбуз вибирає господиню”.

Ведуча:

Жовтобокий пан Гарбуз
Підкрутив зелений вус,
По городу походжає,
Собі пару вибирає.
Морква косу розчесала,
Гарбузові проспівала...

Морква:

– Ой Гарбузе-Гарбузоньку,
Візьми мене, дівчиноньку!
Я струнка і кучерява.
Буду тобі для забави.

Гарбуз:

– Ні! Морквиця не годиться,
Бо худа і жовтолиця,
Та ще й хвалиться собою,
І пишається красою.

Морква:

– Не худа я, а струнка!
Йду за пана Буряка!

(Танець Моркви й Буряка.)

Ведуча:

– Картоплина підкотилась,
Гарбузові уклонилась...

Картоплина:

– Ой Гарбузе-Гарбузоньку,

Візьми мене, дівчиноньку!
Я хазяйка працьовита,
У роботі дуже спритна.

Гарбуз:

– Подивись на себе, мила!
Личко ти давно не мила,
Ходиш в платтячку брудному,
Не потрібна ти нікому.

Картоплина:

– Як тобі я не така,
То піду за Часника!

(*Танець Картоплини й Часника.*)

Ведуча:

– Капустина застидалась,
Тихо з грядочки озвалась...

Капуста:

– Ой Гарбузе-Гарбузоньку,
Візьми мене, дівчиноньку!
Я заможна господиня,
Хусток в мене повна скриня.

Гарбуз:

– Не візьму тебе до хати,
Бо не любиш працювати.
Лиш одну роботу знаєш:
Кожен день хустки міняєш.
А Капусточка й сміється:
– Пан Горох круг мене в'ється!

Ведуча:

– Цибулина золотиста
Одягла нове намисто...

Цибулина:

– Ой Гарбузе-Гарбузоньку,
Візьми мене, дівчиноньку!
Буду тебе лікувати,
Всю родину доглядати.

Гарбуз:

– Не візьму я цибулину
Навіть на одну хвилину!
Зла вона і язиката,
Буде мене допикати.

Цибулина:

– Як тобі я не така,
То піду за Огірка!

(Танець Цибулі й Огірка.)

Ведуча:

– Жовта диня на осонні
Потягнулася спросоння...

Диня:

– Ой Гарбузе-Гарбузоньку,
Візьми мене, дівчиноньку!
Золотиста я і гожа,
І на тебе трішки схожа.

Гарбуз:

– Обійшов город немарно:
Подругу знайшов я гарну!
Буде в мене господиня,
Золотиста кругла диня!

(Гарбуз бере Диню за руку й пританцювує.)

2. Робота в підручнику (с. 34-35).

– Де ростуть ці рослини?

– Доберіть загадки до малюнків.

3. Вікторина “Що? Де? Коли?”.

– Який овоч древні греки прозвали “нестиглим”?
Чому? *(Огірок, бо його вживали нестиглим.)*

– Що в перекладі з перської означає “гарбуз”? *(“Ослячий огірок”.)*

– Їх називали “сеньйорами”, а ще – “яблуками золотими”. Хто вони і звідки походить їхня назва?
(Помідори, з італійської мови.)

– Який овоч у Персії називали гарбузом, а в Греції – кавуном? *(Диня.)*

– Цей овоч в арабів вважали “батьком поту”. А як його називаємо ми? *(Буряк.)*

– Назва якого овочу походить від слова “чесати”?
(Часник.)

– Який овоч називали “золоте яблуко”? Чому?
(Помідор, тому що італійською “помо” – яблуко, “доро” – золоте, оскільки перші помідори були жовтого кольору.)

– Як соняшник називали індіанці? Чому? *(“Квітка сонця”.)*

– Від якого слова походить назва “капуста”? З якої мови ця назва прийшла до нас? (Від слова “голова”, що латиною звучить “капут”.)

– Ця рослина примушує нас плакати, бо містить у собі фітонциди. Назва цих речовин складається зі слів “фітон” – рослина, “цидо” – вбиваю. Що це за рослина? (Цибуля.)

VIII. Рефлексія

– Якщо ваші очікування справдились повністю, підніміть зелену картку.

– Якщо ваші очікування справдились частково, підніміть жовту картку. Як ви думаєте, чому?

– Якщо не справдились – червону. Що потрібно зробити? Чого не вистачило для досягнення мети?

Тема: Збираємо врожай. Казка «Легкий хліб»

Мета: розширити уявлення учнів про плоди, які з’являються в кінці літа й восени, про технологію виробництва хліба; розвивати увагу, спостережливість, пізнавальні навички, уяву; виховувати повагу до праці хлібороба.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Обладнання: презентація, таблиці з теми «Виробництво хліба», малюнки сходів пшениці, стиглої пшениці, борошна, тіста й паляниці.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Привітаймось дружно: “Добрий день!”.

Разом голосно скажімо: “Добрий день!”.

Вправо, вліво поверніться,

Один одному всміхніться!

Ще раз дружно привітались

І за парти повсідались.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Загадка.

Що весною ми саджали,
Потім влітку поливали?

Все, що восени на грядках
Достигає у порядку:
Соковите і смачне,
І солодке, й наливне.
Не лінуйся та збирай
Наш осінній... (урожай).

– Як ви здогадалися, що це врожай?

2. Робота з прислів'ями (підручник, с. 34).

– Осінь – пора збирання врожаю. Чому в народі кажуть: “Що восени збереш – те взимку на столі знайдеш”, “День прогавив – урожай втратив”? Як ви розумієте ці слова?

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

Учитель:

– Мабуть, ви вже здогадалися, про що ми говоритимемо сьогодні на уроці...

Учні:

– Про врожай.

Учитель:

– Яку мету ми поставимо перед собою? (Відповіді учнів.)

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

1. Робота в підручнику (с. 34-35).

– Які частини рослин, зображених на малюнках, збирають люди восени?

– Де ростуть ці рослини? Які їхні назви? Як називаються їхні плоди? Підпишіть малюнки.

– Прочитайте і доберіть загадки до поданих малюнків. Позначте їх цифрами (с. 35).

2. Відгадування загадки.

Був зерном він у землі,
Став із сіллю на столі.
З ним їсти ми сідаємо,
І гостей зустрічаємо. (Хліб.)

– Як ви здогадалися, що це хліб?

Хліб – це народна святиня. Недарма в народі кажуть: “Хліб – усьому голова”.

3. Робота в групах.

1 група. Створення асоціативного куща “Хліб – це...”
(Учні добирають слова, прикріплюючи відповідні малюнки навколо написаного в центрі дошки слова “хліб”.)

2 група. “Дорога хліба до нашого столу”. Складання з поданих малюнків ланцюжка – шляху хліба до столу.

3 група. Опрацювання оповідання “Хліб”, відповіді на запитання за змістом тексту (підручник, с. 36).

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

1. Презентація груп.

2. Поетична сторінка. Читання вірша “Пахне хліб” (підручник, с. 35).

3. Слово вчителя:

– Щоб восени зібрати гарний врожай, землеробам потрібно багато працювати й навесні, і влітку, і восени. Нелегка та довга дорога хліба й інших продуктів до нашого столу.

4. Читання білоруської народної казки “Легкий хліб”.

– Чому казка має таку назву?

– У кого хліб легкий?

– Чому під словом “хліб” у казці розуміють не тільки власне хліб?

– Яке значення слово “хліб” має в повсякденному житті?

– Чого учить нас ця казка?

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Складання правил дбайливого ставлення до хліба. Учням потрібно закінчити речення.

1. Не можна хлібом ... (*гратися*).

2. Не бери зайвого ... (*хліба*).

3. Хліб потрібно ... (*доїдати*).

4. Не залишай крихти ... (*на столі*).

5. Черствий хліб віддай ... (*тваринам або птахам*).

6. Можна посушити ... (*сухарі, зробити грінки*).

VII. Включення в систему знань і повторення

Дидактична гра «Білий хліб росте в чорній землі» (розповідаючи, що із чого виникає, діти вибирають відповідні малюнки і виставляють їх на дошці).

Із чорного – зелене (*сходи пшениці*).

Із зеленого – золоте (*колосся стиглої пшениці*).

Із золотого – біле (*борошно з пшениці*).

З білого – рум'яне (*хлібні вироби*).

– Де ж починається хліб? (*У тісті*.)

– Де починається тісто? (*У борошні*.)

– Де починається борошно? (*У зерні*.)

– Де починається зерно? (*У землі*.)

– А де починається земля плодоносна? (*В умілих, працюючих руках*.)

VIII. Рефлексія діяльності

– Чого навчив нас урок?

– Які знання, отримані на уроці, ми будемо застосовувати в повсякденному житті?

IX. Домашнє завдання

Намалювати ілюстрацію до казки “Легкий хліб” (с. 41).

Тема. Овочеві культури. Підготовка садів, полів, парків до зими

Мета: поповнювати уявлення учнів про зміни в природі восени, формувати предметні компетентності зі встановлення причинно-наслідкових зв'язків у живій і неживій природі й трудовій діяльності людей; розвивати спостережливість, аналітико-синтетичні здібності, уміння застосовувати на практиці власний досвід і здобуті раніше знання; виховувати працюючість, любов до природи, дбайливе ставлення до неї.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Щойно дзвоник задзвенить –

Тиша в клас приходить вмиль.

В нас роботи так багато,

Тож працюємо завзято!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Загадка.

Коли вона загляне в сад,
Наллється соком виноград,
І пізні яблука “ранет”
Солодкі стануть, наче мед.
Як помандрує по гаях
З чарівним пензлем у руках, –
Все розмалює на путі,
Берізки стануть золоті!
І ми її уклінно просим:
– Заходь у гості, щедра ... (осінь).

2. Бесіда з учнями.

- Що відбувається з природою восени?
- Якого кольору стає листя, трава?
- Якого кольору стає небо?
- Що роблять птахи і тварини восени?
- Яка температура восени? Чи бувають опади?
- Діти, покажімо осені, як ви знаєте овочі та фрукти!

Зараз я загадуватиму вам загадки, а ви будете відгадувати й відшукувати потрібну картинку та вивішувати її на дошці.

Загадки про осінні плоди.

Під землею народилась
і для борщичку згодилась.
Мене ріжуть, чистять, труть,
смажать, варять і печуть. (*Картопля.*)

Хто хустиночку свою
Влітку покриває?
І по двадцять хусточок
На голівці має? (*Капуста.*)

На лозі, рососою вмиті,
зрілі грона соковиті.
В сонця силоньку черпали,
золотистим соком стали. (*Виноград.*)

Той, хто їсть його, той знає –
Всіх мікробів він вбиває.
Овоч цей корисний дуже,
Та від нього сліз калюжа. (*Цибуля.*)

Борщ із нього варить ньенька,
В нього шкурочка тоненька,
Солодкавий він на смак,
Фіолетовий... *(буряк)*.
Помаранчева і гарна,
У землі сиджу немарно:
Соковита, солоденька,
Вже я стала чималенька.
Візьме будь-яка дитина
І корисну з'їсть... *(морквину)*.
Зелений чуб, червоний бік,
Смачний із нього чавлять сік.
Газдині варять з ним борщі,
Росте в городі на кущі. *(Помідор.)*
На смак чудова, жовта і медова,
Охоче їсть її малий Павлуша.
Здогадались, що це? *(Груша.)*
Соковите, червоненьке,
Круглобоке, солоденьке. *(Яблуко.)*

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Опрацювання ілюстрацій на дошці.

– А зараз розгляньте малюнки і розкажіть, чим зайняті дорослі та діти?

– Навіщо люди працюють у саду, на городі? *(Щоб виростити врожай, щоб застатись вітамінами на зиму.)*

2. Робота в підручнику (с. 41).

– Багато господинь і господарів для того, щоб зберегти врожай на зиму, роблять домашні заготівлі. Так хочеться зберегти вирощені на дачах і городах плоди й поласувати ними взимку! Тому праця людини восени часто пов'язана саме з консервацією. Багато господинь у цей період варять варення, засолюють і маринують овочі, роблять компоти, засушують гриби і трави для приправ.

– Чи роблять це у твоїй родині?

– Обведи малюнки контуром відповідного кольору: що консервують, що заквашують, із чого варять варення, що сушать, що зберігають у погребі чи підвалі.

3. Формулювання теми і мети уроку.

– Складіть тему уроку зі складів на осінніх листочках.

(Учні складають фразу “Турботи людей восени”.)

– Яку мету поставимо перед собою? (Відповіді школярів.)

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нового знання

1. Поетична хвилинка.

У осінній щедрий час
Є турбот багато в нас:
Треба урожай зібрати,
У комори поскладати.
Зготувати все на зиму
І собі, і всім тваринам.
Все навкруг поприбирати,
Жовте листя позмітати.
Ще й дерева посадити,
Обкопати й побілити.
У городі, у саду
Все довести до ладу.

2. Робота в підручнику (с. 43).

Аналіз вигляду машин. Визначення їхніх функцій.

Визначення тих машин, які використовуються для збору врожаю.

Як можна використовувати інші машини під час збирання урожаю?

3. Групова робота.

– Сьогодні я пропоную вам виготовити колаж про роботу людей восени і скласти розповідь за малюнками.

1 група. Турботи людей восени на городах і ланах.

На городах збирають останні овочі: капусту, моркву, буряк; перекопують город. На ланах сіють озимину.

2 група. Клопоти людей восени у садах і парках.

У садах і парках прибирають листя, обрізають і обкопують дерева, саджають нові дерева та кущі, підживлюють ягідні кущі, укривають соломною або листям для снігозатримання.

3 група. Турботи людей восени зі збереження плодів.

Овочі, фрукти, ягоди висушують, складають у погреби, заморожують у морозильних камерах, консервують, варять варення тощо.

4. Презентація колажів.

Висновок: осінь – щедра пора року. Будьте дбайливими господарями своєї землі!

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

Робота за змістом підручника (с. 42-43).

Учням потрібно прочитати прислів'я, дібрати до кожного прислів'я відповідний малюнок і скласти оповідання-казку із цими прислів'ями та поданими малюнками.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

– Яким чином людина дякує землі за отриманий урожай?

Складання правил догляду за землею після збору врожаю.

VII. Включення в систему знань і повторення

Гра “Пантоміма”.

– Чи допомагаєте ви свої батькам на городі або в саду? Зараз ми про це дізнаємось. Покажіть за допомогою пантоміми, що саме ви робите в городі разом з батьками. (Учні за бажанням виходять і показують певні дії, інші учні відгадують.)

VIII. Рефлексія діяльності

– Тепер у вас цілий багаж знань. Чи досягли ми поставленої мети? Щоб упевнитись у цьому, продовжимо речення:

- 1) Сьогодні на уроці я дізнався...
- 2) Було цікаво довідатись...
- 3) Я виконував завдання...
- 4) Я зрозумів, що...
- 5) Я навчився...
- 6) Я зміг...
- 7) Мене здивувало...
- 8) Урок дав мені для життя...
- 9) Мені захотілося...
- 10) Більш за все мені сподобалось...

IX. Домашнє завдання

Підготувати невелике оповідання про те, як твоя сім'я робить домашні заготівлі, і зробити малюнки до нього.

Тема. Осінь – грибна пора. Чому дерева і гриби дружать. Корисні властивості грибів

Мета: розширювати уявлення учнів про різноманіття грибів; узагальнювати знання про правила поведінки в лісі; розвивати пізнавальну активність і спостережливість; виховувати екологічну культуру, дбайливе ставлення до природи.

Тип уроку: урок відкриття нових знань.

Обладнання: картинки для вправи “Асоціативний куш”, аудіозапис “Осінні звуки природи”, малюнки осінніх грибів, маски для рольової гри “Який гриб з яким деревом дружить?”, індивідуальні картки для складання пам’ятки “Як потрібно збирати гриби?”.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Голосний шкільний дзвінок
Вас покликав на урок,
Щоб старанно працювати
І уважно слідкувати,
Всі загадки розгадати
І кмітливість розвивати,
Щоб природі другом стати,
Таємниці всі пізнати!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Слухання аудіозапису “Осінні звуки природи”.
 - Діти, заплющте очі. Послухайте аудіозапис і скажіть, що ви почули? (*Учні заплющують очі і слухають запис.*)
 - Що ж ви почули? (*Грім, курликання журавлів.*)
 - Якій порі року притаманні ці звуки? (*Осені.*)
 - Чому? (*Восени ми чуємо грім, курликання журавлів.*)
 - Що ви уявляли, слухаючи запис? (*Відповіді учнів.*)
 - За що ви любите осінь? (*За шарудіння листя, різнобарвне листя на деревах, багатий врожай.*)
2. Робота над загадкою.
 - Я дуже люблю осінь! Відгадайте загадку, і ви дізнаєтесь, за що саме.

Від пекучих промінців
Заховались між листків.

І великі, і малі
Повдягалися в брилі.
І дощу ці одноніжки
Не бояться анітрішки!
Ліс – улюблений їх край,
А як зветься – відгадай. (*Гриби.*)

– Так, правильно, це гриби.

3. Складання асоціативного куща “Що я знаю про гриби” (*малюнки фіксуються на дошці*).

III. Виявлення причин утруднення і постановка мети діяльності

1. Бесіда вчителя з учнями.

– Навіщо, на ваш погляд, нам знання про гриби? Висловіть власну думку, продовживши речення: “Я вивчатиму гриби, щоб знати...” (*чому гриби мають саме такі назви, як розрізняти гриби, корисні властивості грибів, які гриби можна збирати, як правильно збирати гриби, які гриби можна їсти*).

2. Проблемна бесіда.

– Чому осінь – грибна пора?

– Чому гриби добре ростуть восени? (*Земля в лісі стає вологою.*)

– Коли грибів у лісі найбільше?

– Де слід шукати гриби?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Відкриття учнями нових знань

1. Читання тексту в підручнику (с. 44).

2. Ознайомлення з грибами.

– Діти, які ж гриби можна знайти в осінньому лісі?

– Послухайте уважно і скажіть, про який гриб іде мова та де його можна зустріти.

3. Опрацювання загадок (підручник, с. 46).

Для соління – кращі в світі,
Ще й (між нами) грошовиті,
З лісу йдуть вони, щоб гроші
Й капелюшки прехороші
В банках заховати –
Рижиками звати.

Росте біля осичок звично
Красноголовець – ... (підосичник).

Малюнки-відгадки (маслюки, боровик, підберезник, опеньки, рижики, підосичник) вивішуються на дошці.

4. Робота в підручнику (с. 44-45). Читання оповідання про опеньки.

- Які функції виконують опеньки?
- Користь або шкоду вони приносять?
- Підкресліть в оповіданні слово “грибниця”.

5. Вправа “Довідкове бюро повідомляє”.

– Діти, при підготовці до уроку разом зі мною працювала енциклопедична служба. Надамо слово експерту цієї служби, який підготував для нас невелике повідомлення з нашої теми.

Виступ експерта №1.

– Я познайомлю вас із тим, як розмножуються гриби. Вони розмножуються спорами й частинами грибниці. За допомогою вітру спори потрапляють у ґрунт. Після дощику, коли сонце прогріває землю, спори утворюють грибницю, і з’являються нові гриби. Ростуть вони дуже швидко, щодоби з’являються все нові й нові, і живуть близько 10 днів. Тому, коли ви збираєте гриби, їх потрібно акуратно зрізати, а не рвати, щоб не зруйнувати грибницю.

6. Робота в підручнику (с. 46).

– Виявляється, що гриби і дерева дружать.

7. Рольова гра “Який гриб з яким деревом дружить?”.

Учні діляться на групи “Дерева”, “Гриби” (*грибочки стають біля того дерева, з яким вони товаришують*). Ця співдружність називається “симбіоз”, тобто співжиття.

Із осикою – підосичник.

Із сосною та ялиною – маслюки, рижики, лисички.

Із березою – сиріожки, підберезники, білі гриби.

На пеньках та навколо них ростуть опеньки.

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

1. Гра “Хто пояснить?” (підручник, с. 46).

– Чому люди дали грибам такі назви: рижик, підберезник, підосичник, опеньки, маслюк?

2. Учням потрібно знайти відповідники народних прикмет, пов'язаних зі збиранням грибів.

З'явилися рижики – ...	де ялини, сосни, ялиці та кедрі.
Рижики там ростуть щедро,	літо скінчилося.
З'явилися опеньки – ...	незабаром слід чекати й осінніх опеньків.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

1. Робота в підручнику (с. 47). Учням слід продовжити речення.

2. Складання пам'ятки “Як потрібно збирати гриби?”.

– А чи вмієте ви збирати гриби так, щоб вони не зникали?

1. Гриби збирай –	лише з дорослими.
2. Не бери	з грибницею.
3. Не виривай гриб	про небезпеку пам'ятай.
4. Роби це	старих і незрілих грибів.

VII. Включення в систему знань і повторення

1. *Виступ експерта № 1.*

– Моя інформація про те, яке значення гриби мають для людини. Є гриби-карлики, які нас лікують. Із плісневих грибів роблять ліки (*пеницилін*).

– Люди використовують гриби як продукт харчування. Дріжджі використовують для випікання хлібних виробів, виготовлення квасу. Завдяки кефірному грибку молоко перетворюють на кефір.

– Із грибів люди готують смачні страви (*суп із грибів, жульєн, смажені та мариновані гриби*).

2. Інценізація “Розмова про корисні властивості грибів”.

Мухомор червоний

Мене можна побачити здалеку. Я стою на високій ніжці, шапка в мене яскраво-червона з білими цятками. Коли я виростаю, моя шапка вигинається так, що стає схожою на тарілочку. Пройде дощ, і набереться в тарілочку вода. Настоїться вона на мені й стане отруйною для мух. А ось для деяких звірів я корисний, мною лікуються лосі.

Бліда поганка, або мухомор зелений

Я свою назву одержав недаремно. Шапка в мене зеленувата чи білувата. Ніжка схожа на ніжку мухомора, вона росте, наче з глечика, а вгорі на ній, як комірець, надіте біле кільце. Я – смертельно отруйний гриб, однак мене використовують для лікування холери.

3. Складання тематичної павутинки про значення грибів.

Ріст дерев	Ліки	Окраса лісів
Продукт харчування	ГРИБИ	Санітари довкілля
Знищують хвороботворні бактерії		

VIII. Рефлексія діяльності

- Чи потрібні гриби природі?
- Закінчіть речення: “Сьогодні на уроці я дізнався про...”, “Сьогодні на уроці ми довели, що...”.
- Чи досягли ви мети, яку перед собою ставили?

IX. Домашнє завдання

Скласти вірш-опис грибів за поданим зразком, навчитися ліпити гриби (с. 48).

Тема. Осінні зміни у житті птахів

Мета: ознайомити учнів із життям птахів восени, зі змінами, що відбуваються в їхньому житті; показати зв'язок між змінами, які відбуваються в житті птахів, і змінами в природі; формувати уявлення школярів про перелітних і осілих птахів своєї місцевості, пояснити причини відльоту птахів у вирій; розвивати спостережливість, уміння порівнювати, узагальнювати; розвивати критичне мислення; виховувати усвідомлення необхідності охорони природи, зокрема птахів.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Щось відоме і нове
Зустрічає скрізь тебе.

Все уважно розглядай,
Точну відповідь шукай!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

1. Звучить аудіозапис звуків природи влітку. Музичний фон 1. Бесіда вчителя з учнями.

– Діти, які звуки ви чуєте? (*Звуки комах, бджіл, птахів.*)

– А чи можна зараз зустріти комах, метеликів? Де вони поділися?

– А які зміни відбуваються в природі з настанням осені?

– Яку тему ми опрацювали на минулому уроці? (*Зміни у тварин і рослин.*)

– Сьогодні на уроці ми розглянемо, як змінюється життя ще однієї групи тварин. Якої саме, спробуйте відгадати: “Тварини, які мають тіло, вкрите пір’ям, дзьоб, а замість передніх кінцівок – крила”.

– Так, правильно. Це птахи.

– Про кого та про що ми будемо говорити сьогодні на уроці? (*Як змінюється життя птахів восени.*)

– Що виникає в уяві, коли ви чуєте слово “птахи”? Що ви можете сказати?

2. Складання павутинки до слова “птахи” (*слова чіпляються до дошки*).

– Яка головна ознака птахів?

3. Вправа “Дерево очікувань”. (*На дошці прикріплене осіннє дерево. Діти повинні написати на листочках власні очікування й прикріпити на дерево.*)

– Діти, напишіть, чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку.

4. Вправа „Які птахи вам знайомі?”. Розповідь учителя.

Птахи – невід’ємна частина природи. Вони прикрашають діброви, луки, степи, ліси. Птахи – окраса парків і садів. Чи можна уявити собі весну без дзвінкої пісні жайворонка або весняний ліс без кування зозулі?

Птахи – це діти повітря. Вони можуть підніматись вище хмар, перелітати через пустелі й моря. Це наші помічники, захисники наших лісів, полів, городів від шкідників. Кожна людина повинна охороняти птахів. Але трапляються такі випадки, коли негідники знуща-

ються над тваринами. Вони мають зрозуміти, що їхня поведінка не мужня та смілива, як вони вважають, а жорстока й ганебна. Сильна і смілива людина завжди добра.

Птахи – наші друзі, а ми з вами повинні бути друзями птахів, оберігати їх, допомагати їм взимку. Пам’ятайте: „Найдорожче для пташки – це воля!”.

Перелітні птахи відлітають восени в теплі краї, а навесні знову повертаються до нас. Осілі птахи впродовж усього року залишаються там, де вони гніздяться.

– Подивіться уважно на зображення птахів і назвіть їх. Яких птахів ви бачили нещодавно?

– А чому ми не бачимо інших? Звісно, пізньої осені та взимку ми не побачимо цих птахів, адже всі вони належать до перелітних.

– Отже, перелітними називають велику групу птахів, які влітку гніздують у наших краях, а на зиму відлітають у вирій, туди, де тепло.

5. Робота в підручнику (завдання 3, с.54).

– Яких птахів зображено? Прочитайте їхні назви. Розфарбуйте їх.

– Зараз ми подивимось, як відбувається відліт птахів у вирій. (*Перегляд відеоролика.*)

– А що є причиною відльотів пташок? Поміркуймо!

Розгляд ілюстрацій.

1. *Лелека, журавель.* Чим живляться ці птахи? (*Тваринами водойм.*) Чи зможуть вони знайти собі їжу взимку?

2. *Зозуля, ластівка.* Чим вони харчуються? (*Комахами, гусінню.*) Чи зможуть ці птахи знайти їжу пізно восени та взимку?

3. *Лебідь, дика качка, гуска.* Чим живляться ці птахи? (*Переважно рослинами.*) Чи зможуть вони знайти собі їжу в осінню та зимову пору? Що ж робити цим птахам?

Восени стає холодно. Зникають комахи, сохнуть трави, відлітають птахи, замерзають водойми.

Головною причиною відльоту птахів є не холод, а голод. Узимку зникають комахи. День стає коротким, і часу, щоб знайти щось поїсти, у пташок обмаль. Пташки відлітають у теплі краї.

– Як називають таких пташок?

– Чи всі птахи відлітають одночасно в теплі краї, на вашу думку?

Першими відлітають зозулі, солов'ї, ластівки, стрижі. (Вони живляться комахами, які перші зникають; метелики забираються у щілини; засинають жуки, бабки, надійно ховаються гусениці й личинки.)

Пізніше – дрозди, перепілки, дикі гуси, лебеді, журавлі. (Деякий час вони ще можуть знайти собі їжу.)

– Чи всі пташки відлітають у теплі краї? Як називають таких пташок?

– Яких осілих птахів ви знаєте?

Фізкультхвилинка “Пташиний двір”

III. Локалізація утруднення

1. Творча вправа “Розмови птахів” (робота в парах).

Один учень – “птах, який лишається зимувати” у місці або в лісі (*горобець, голуб, снігур, омелюх*), інший – “перелітний птах” (*грак, шпак, журавель, жайворонок, ластівка*). Діти мають інсценувати діалог між двома птахами. Кожен птах повинен розповісти про переваги свого життя.

– Тож яким птахам легше – зимуючим чи перелітним? Доведіть свою думку (відповіді учнів).

2. Метод “ПРЕС”.

– Діти, уявіть, що я журавель і я не хочу відлітати в теплі краї, але якщо ви зможете мене переконати, то я неодмінно полечу.

Ключові слова: “Я вважаю...” (що Вам життєво необхідно відлітати в теплі краї), “Тому що...” (взимку Ви тут загинете), “Отже...” (відлітайте, причому негайно).

– Які корисні справи ви можете зробити, щоб пташкам узимку було що їсти?

IV. Самостійна робота із самоперевіркою. Тестування

– Перевіримо, як ви запам'ятали новий матеріал. Виконаємо тести.

1. Птахів змушує летіти у вирій:

а) голод; б) холод.

2. На південь відлітає:

а) синиця; б) ластівка; в) дятел.

3. Горобці, галки, ворони – це:
а) перелітні птахи; б) *осілі птахи*.
4. Яка з цих пташок перелітна?
а) *ластівка*; б) сорока; в) ворона.
5. Птахів, які восени відлітають, а навесні повертаються у рідний край, називають:
а) зимуючими; б) *перелітними*.
6. Назвіть осілого птаха:
а) *горобець*; б) лелека; в) зозуля.

V. Рефлексія

– Що сьогодні на уроці вам найбільше запам’яталось?

Вправа “Незакінчене речення”.

Лелека, шпак, зозуля, дика качка – це...

Сорока, горобець, синиця – це...

Для птаха страшніше...

Щоб допомогти пташкам, потрібно...

Вправа “Дерево очікувань”.

VI. Домашнє завдання

Тема. Осінній народний календар

Мета: ознайомити учнів з осіннім народним календарем; розширити знання про давні звичаї, традиції, обряди українського народу; спостерігати за природою рідного краю восени; виховувати любов до природи, повагу до культурної спадщини предків.

Тип уроку: урок загальнометодологічної спрямованості.

Обладнання: презентація, листки із завданням.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Вправа “Очікування”.

– Подумайте і скажіть, чого ви очікуєте від нашого уроку, яким він має бути? (Цікавим, веселим, корисним, пізнавальним, казковим, проблемним, пошуковим, продуктивним.)

– А я очікую, що ви на уроці будете працюючими, активними, життєрадісними, обізнаними та щасливими.

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в діяльності

1. Фенологічні спостереження.

2. Відеопрезентація “Осінь”.

– Діти, ви переглянули відеосюжет про чарівну пору року, яку порівнюють із величною красунею в золотому вбранні. Як називається цей сезон?

– Які зміни в природі відбуваються восени?

3. Гра “Так чи ні”.

Ночі стали темні й довгі (*так*).

Вранці заморозки (*так*).

Сонце піднімається вище на небосхилі (*ні*).

Птахи висиджують пташенят (*ні*).

Часто гримлять грози (*ні*).

Ідуть дощі (*так*).

Збирають урожай (*так*).

– Назвіть осінні місяці.

4. Бесіда вчителя з учнями.

– Його називають “охоронцем часу”, “стражем пам’яті”.

Це система рахунку проміжків часу.

Є в квартирі молодець,

Математик і мудрець,

що постійно, день у день,

він рахунок днів веде. (*Календар.*)

– Про що йде мова? (*Про календар.*)

– Як ви дізнаєтесь із календаря, котрий сьогодні місяць, число, день тижня?

– Що ще можна дізнатися з календаря?

5. Розповідь про календар.

– Перед вами на виставці представлено велику кількість календарів. Розгляньмо їх ще раз поближче. Як вони називаються? (*Настінний, перекидний, відривний, місячний календар, календар знаменних дат і подій, православний календар тощо.*)

– Який календар, на вашу думку, більш зручний? Чому?

– Яким, на вашу думку, був календар наших предків? Чи був він схожим на сучасний?

– Наші пращури користувались особливим календарем, народним. Що ж таке “народний календар”?

6. Читання вчителем легенди про осінь.

Легенда про осінь

За народними переказами, осінь – старша дочка Сонця. Вона останньою залишала батьківський дім і стала четвертою порою року. Посилаючи осінь на Землю, Сонце сказало їй: “Забирай усе моє багатство, я віддаю тобі все своє золото, будь щедрою, і люди полюблять тебе”. І осінь виконує наказ Сонця: щороку дарує нам щедрий врожай овочів і фруктів і чарує нас своїм осіннім золотом.

– Діти, хто міг придумати таку легенду? (*Народ.*)

– Чи тільки легенди придумував народ?

7. Висновок.

Народний календар – це енциклопедія знань про життя людей праці, їхній побут і спосіб життя, природні явища тощо. Це система історичних дат, знаменних подій, народних свят, інших урочистостей, які в певній послідовності відзначаються протягом року.

Фізкультхвилинка

III. Локалізація утруднень

1. Робота в підручнику (с. 60).

– За осіннім народним календарем, найзнаменнішими вважають такі дати: 27 вересня – Воздвиження, 14 жовтня – Покрова, 21 листопада – Михайлів день.

2. Групова робота (с. 61).

Кожна група збирає інформацію про обране свято й розповідає про нього. (*Під час презентації свята використовуються малюнки, зроблені учнями заздалегідь.*)

– А ще народний календар цікавий тим, що в ньому ми можемо дізнатися про свої іменини, або Дні ангела.

День ангела, або іменини, – це день, присвячений певному святому, і святкувати його має людина, названа ім'ям цього святого при хрещенні. У такий спосіб людина набуває ангела-охоронця в особі святого, чие ім'я вона носить. Іменини у християн вважаються набагато більш значущим святом, ніж день народження людини. А значить, вона зобов'язана раз на рік шанувати свого ангела і святкувати іменини.

IV. Рефлексія

Тема. Корисні копалини

Мета: формувати уявлення учнів про корисні копалини, їхні властивості й застосування; розвивати вміння визначати корисні копалини за умовними знаками на фізичній карті України; розвивати спостережливість, уміння порівнювати; виховувати почуття гордості за багатство рідного краю, ощадливість у використанні корисних копалин.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Матеріали та обладнання: мультимедійна презентація “Корисні копалини”.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

...Буває, часом спігну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, –
Оці степи, це небо, ці ліси,
Усе так гарно, чисто, незрадливо,
Усе як є – дорога, явори,
Усе моє, все зветься Україна.

Л. Костенко

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

– Діти, скажіть, як ви думаєте – без чого не може жити сучасна людина?

– Де люди беруть матеріал, щоб будувати будинки, машини, обігрівати житло?

III. Повідомлення теми і мети уроку

– Щоб дізнатися, що ми вивчатимемо сьогодні, вилучіть зайві букви (Е і У) і прочитайте тему нашого уроку: “УКЕОЕРУИСНУІЕУЕКУОПЕАУЕЛІУНЕІУ”.

– Так, молодці! Тема сьогоднішнього уроку: “Корисні копалини”. На уроці ви дізнаєтесь, що таке корисні копалини, яке значення вони мають у природі та як їх використовують люди, а також про охорону корисних копалин.

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення. Бесіда вчителя з учнями з використанням мультимедійної презентації

– З давніх-давен людина навчилася використовувати

різноманітні багатства, які лежать на поверхні землі або в її надрах, будуючи шахти, утворюючи кар'єри, пробуваючи свердловини. Про які ж багатства йде мова?

– Граніт, глина, пісок, торф, вапняк, сіль, крейда, нафта, кам'яне вугілля – усе це корисні копалини. Їх добувають із надр землі для багатьох видів промисловості, народного господарства. Але перш ніж добувати, їх треба знайти. Пошуками корисних копалин займаються геологи. Їм доводиться перепливати бурхливі ріки, підніматися високо в гори, ходити по болотах, пробиратися невідомими стежками, у мороз і спеку жити в наметах.

– Важка ця праця, але цікава й почесна. Відкриваючи все нові й нові поклади, геологи приносять людям користь.

Опрацювання навчального матеріалу за підручником (с. 71): “Корисні копалини залягають у землі на різній глибині, а можуть знаходитись і на поверхні. Для їх добування риють відкриті кар'єри, будують шахти, бурять свердловини”.

– Щоб виготовити скло, потрібен спеціальний пісок, а це корисна копалина.

– Щоб суп був посолений, потрібна сіль. Це також корисна копалина.

– Щоб виготовити тарілку, потрібна спеціальна глина – каолін, який належить до корисних копалин.

Фізкультхвилинка

V. Первинне закріплення у зовнішньому мовленні

– Отже, ми з вами розібрались, що таке корисні копалини і які існують способи добування корисних копалин.

– Спробуємо тепер згрупувати корисні копалини відповідно до їх використання.

До першої групи належать:

– Буре вугілля – м'яке, бурого кольору, не блищить, горить. Утворилось, як і кам'яне вугілля, з решток давніх рослин. Використовують так само, як і кам'яне вугілля.

– Природний газ – газоподібна корисна копалина без кольору й запаху, горить голубим полум'ям із виділенням великої кількості тепла, використовується як паливо та сировина для хімічної промисловості.

– Торф – легкий і крихкий.

– Як можна охарактеризувати цю групу корисних копалин?

– Як ви гадаєте, ці корисні копалини горять? *(Так.)*

– А якщо вони горять, то що вони виділяють? *(Тепло.)*

– Справді, ці корисні копалини горять і виділяють тепло.

– То як можна назвати цю групу корисних копалин? *(Паливні.)*

– Для чого ж існують паливні корисні копалини? *(Паливні корисні копалини використовують як паливо, а також для виробництва бензину, фарб, лаків, пластмас, синтетичних тканин, хутра тощо.)*

До другої групи належать:

– Алюмінієва руда, з якої виплавляють алюміній.

– Мідна руда, з котрої добувають мідь.

– Залізна руда, що використовується в металургійній промисловості для виплавляння чавуну і сталі.

– Як можна схарактеризувати цю групу корисних копалин?

– Яке слово їх об'єднує? *(Рудні.)*

– Що роблять із цією групою корисних копалин? *(Із них добувають метали.)*

– То як можна назвати цю групу? *(Рудні корисні копалини.)*

– Рудні корисні копалини – це копалини, з яких виплавляють метали.

До третьої групи належать:

– Граніт, котрий використовують як будівельний матеріал: для фундаментів великих будинків, для стояків залізничних мостів.

– Вапняк, що утворюється на дні морів унаслідок нагромадження органічних решток *(переважно черепашок)* і морської води.

– Пісок і глина, необхідні для виготовлення цементу, бетону, цегли.

– Перелічіть характеристики цієї групи корисних копалин.

– Де використовують ці корисні копалини?

– Як можна назвати цю групу корисних копалин відповідно до того, де їх використовують? *(Будівельні корисні копалини.)*

– Будівельні корисні копалини – це група корисних копалин, які використовуються без переробки.

VI. Самостійна робота із самоперевіркою за зразком

Робота в підручнику (с. 69-70).

VII. Включення в систему знань і повторення

1. Гра “Впізнай корисну копалину”.

– Я казатиму вам ознаки корисної копалини, а ви повинні відгадати її назву.

1) Грію взимку я будови, з мене паливо чудове, я потрібен для тепла; з мене зроблені, до речі, і такі корисні речі, як пластмаса, гума, фарба, ліки, спирт, бензин, смола. (*Кам’яне вугілля.*)

2) Камінь я, гірська порода, я також дитя природи, я зернистий і твердий, я матеріал міцний. Можна пам’ятник зробити, коли треба – роздробити, я не мармур, не магніт, а такий собі... (*граніт.*)

3) Це відомо і дитині: глечики моя родина. (*Глина.*)

4) Хочеш збудувати дитсадок – то бери у розчині ... (*пісок.*)

5) Горюча речовина, що утворилася із залишків рослин, які зазнали органічних змін в умовах значної вологості й відсутності повітря. (*Торф.*)

6) Коли зламаєш руку ти,
Спасе він завжди від біди.
І хоч у тебе настрої скис,
В лікарні вдягнуть швидко... (*цинк.*)

7) Нерудна корисна копалина з гострим характерним смаком, вживається в їжу. (*Сіль.*)

8) Один із вапняків, який використовується в будівництві. Дуже необхідний також у школі. Білий, крихкий, залишає слід на дошці. (*Крейда.*)

2. Робота за підручником (с. 72). “Додай слово”.

VIII. Рефлексія діяльності

– Розкішна в нас природа, неповторна її краса. Щоб вона приносила нам радість, щоб багатства її множились для майбутніх поколінь, треба оберігати її, дбати про неї. Усе, що є в нашій країні: багаті надра корисних копалин, рослинний і тваринний світ, гори і води –

потрібно охороняти. Кожен з нас – від дитини до людини похилого віку – відповідає за збереження й розумне використання природних скарбів.

ІХ. Домашнє завдання

Підручник, с. 73-74.

Тема. Утворення ґрунту. Із чого складається ґрунт

Мета: сформувати в учнів уявлення про поняття “ґрунт” як особливе природне тіло, про утворення і склад ґрунту; розкрити роль організмів у ґрунтоутворенні, значення ґрунту для живих організмів; розвивати пам’ять, увагу, уяву, уміння працювати з підручником, складати й аналізувати схеми; виховувати дбайливе ставлення до ґрунту як найбільшого багатства планети.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: таблиця “ґрунт”, роздавальний матеріал, макет “ґрунтовий розріз”.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Психоформула.

Шаную свій розум,
Увагу та пам’ять.
Працює мій мозок,
І вчусь я старанно.
Сприймаю нове
І мислю логічно.
Учителя слово
Здійсню я практично.

II. Актуалізація знань

Гра «Портрет».

Учитель зачитує твердження, у якому подано відомості про об’єкт, котрий буде вивчатись на уроці. Учні намагаються відгадати, про який об’єкт іде мова. Якщо їм не вдається це зробити, учитель читає наступне, більш точне й докладне твердження про той самий об’єкт. Якщо й воно не допомагає школярам дати правильну

відповідь, то вчитель зачитує третє твердження, після якого відгадування неминуче.

Перше твердження: “Його легко знайти під ногами”.

Друге твердження: “Це продукт взаємодії живої й неживої природи”.

– Про що йде мова? (*Про ґрунт.*)

Видатний чеський письменник Карел Чапек якось помітив, що “людина, по суті, зовсім не думає про те, що в неї під ногами. Завжди мчить... Найбільше – погляне, які прекрасні хмарки в неї над головою... І жодного разу не подивиться собі під ноги, не похвалить: який прекрасний ґрунт!”.

Сьогодні ми не просто похвалимо ґрунт, але й задамо собі питання: що нового ми хотіли б дізнатися про цей чудовий витвір природи?

III. Фіксація утруднення

1. Розгляньте малюнки, дайте відповіді на запитання.

Мал. 1

Мал. 2

– Що зображено на першому малюнку?

– Що зображено на другому малюнку?

– Яка відмінність між ґрунтом і гірською породою?

Ґрунт має певну особливість – родючість. Саме це й відрізняє його від гірських порід. Родючість – це здатність ґрунту забезпечувати рослини поживними речовинами. Ось чому ґрунт називають особливим природним утворенням.

2. Прийом “Словничок”.

Отже, ґрунт – це верхній пухкий родючий шар земної кори, якому властива родючість.

– Чи можна вважати ґрунтом пісок на березі водойми?

IV. Побудова проєкту виходу з утруднення

Розповідь-пояснення вчителя, яка супроводжується показом ілюстрацій.

– Ґрунт утворюється протягом тривалого часу в результаті складної взаємодії гірських порід, сонячного тепла, вологи, рослин і тварин. Гірські породи є основою для формування ґрунту, вони визначають його склад. Природні умови зумовлюють наявність у ґрунті вологи. Мікроорганізми розкладають рештки рослин, з яких утворюється перегній (*гумус*). Крім того, численні тварини, які живуть у ґрунті, розпушують його та покращують проникнення в нього води й повітря.

Щоб схематично представити утворення ґрунту, педагог разом з учнями записує на дошці спрощений запис: (гірські породи + вода + повітря + тепло + перегній) * час = ґрунт.

Прийом “Поміркуй”.

– Які мешканці ґрунту змінюють його структуру?

– Яку роль в утворенні ґрунту відіграють живі організми?

Фізкультхвилинка

V. Включення в систему знань

1. Робота в підручнику (с. 84-85).

2. Для чого потрібен ґрунт людині, тваринам, рослинам?

Для вирощування рослин.

Домівка, пошук їжі.

Для росту й розвитку.

Місце для будівництва.

VI. Рефлексія

1. Інтерактивна вправа «Мікрофон».

– Сьогодні на уроці ми вивчили...

– Ґрунт – це...

– Найбільше мені сподобалось...

– Ці знання мені знадобляться...

Інформація про домашнє завдання (різнорівневе).

1. Підібрати приказки і прислів'я про землю – середній рівень.

2. Скласти казку за поданим початком (підручник, с. 85) – достатній рівень.

3. Провести дослідження “Ґрунти моєї місцевості” – високий рівень.

Тема. Із чого складається ґрунт

Мета: формувати поняття „ґрунт”, дослідити склад ґрунту; розвивати увагу, спостережливість; виховувати інтерес до дослідницької діяльності, дбайливе ставлення до природи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: ребус, лото “Корисні копалини”, склянка з водою, грудочка ґрунту, нагрівач, скло, лист білого аркуша, ложка, штатив, пробірка.

Хід уроку

I. Самовизначення до діяльності

Вже дзвінок нам дав сигнал:
Працювати час настав!
Розпочнемо свій урок,
Тож назад не зробиш крок!
Будем ми трудитись гарно,
Не мине хвилинки марно!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення

1. Бесіда:

- Які гірські породи ви знаєте?
- Що вам відомо про корисні копалини місцевості, де ви живете?

2. Лото “Корисні копалини”.

Поставте умовний знак корисних копалин у відповідному квадратику.

– Масляниста речовина темно-бурого кольору з різким запахом, легша за воду.

– Тверда речовина чорного кольору, крихка, важча за воду, яскраво горить, виділяє багато тепла.

– Тверда, крихка речовина, бурого кольору, складається з решток рослин, легша за воду.

– Безбарвна речовина, легка, горить синім полум'ям, виділяє багато тепла.

– Тверда речовина, бурого або червоного кольору, важка.

Розгадайте ребус. У ньому зашифровано те, про що піде мова сьогодні на уроці (*ґрунт*).

– Сьогодні на уроці ви дізнаєтесь про ґрунт і про його склад.

III. Побудова проєкту виходу з утруднення

1. Розповідь учителя.

– Ґрунт можна порівняти з тоненькою плівкою, яка вкрила суходіл нашої величезної планети. Однак без цієї „плівки” не було б на суші ні рослин, ні тварин, ні людей. Чому? (Учні висловлюють власні припущення.)

– Уявіть собі, що ґрунту раптом не стало. А значить, люди на нашій планеті більше не зможуть жити. Ось чому говорять, що земля дорожча за золото. Без золота люди змогли б прожити, а без ґрунту – ні...

2. Практична робота. Виконання завдань у робочому зошиті.

Дослід 1. Підтвердження наявності у ґрунті води.

На заздалегідь розігріту (*увімкнути на перерві*) лабораторну електроплитку поставити металеву посудину з ґрунтом і прожарювати його. Від ґрунту почне підніматись пара. Над парою слід потримати скельце або просто покласти його на поверхню ґрунту: через кілька хвилин на нижній, спрямованій до ґрунту поверхні скла утворяться крапельки.

Учитель задає учням питання:

– Про наявність якої речовини в ґрунті свідчить цей дослід? (*Води.*)

Дослід 2. Підтвердження наявності у ґрунті гумусу (органічних решток).

Продовжуючи прожарювати цю саму порцію ґрунту, слід дочекатися, поки пара не припинить утворюватись, і над ґрунтом почне здійматись дим. Учні також відчують запах, який нагадує горіння дров. Цей запах і дим утворюються від згорання органічної частини ґрунту – перегною, або гумусу.

Після цього необхідно порівняти колір прожареного і непрожареного ґрунту.

Учитель задає учням наступні питання:

– Яка з порцій темніша й чому? (*Непрожарений ґрунт темніший: такого кольору йому надають органічні речовини – перегній, або гумус.*)

Дослід 3. Підтвердження наявності у ґрунті гірських порід – піску та глини.

У склянку, наполовину наповнену водою, помістити грудочку непрожареного ґрунту і розмішати його. За якийсь час вміст склянки розділиться на три шари: важкий пісок осяде на дно склянки, посередині залишатимуться у зваженому стані легші й дрібніші частинки глини, які через свою масу та розмір довго осідатимуть на дно, а зверху перебуватиме прозорий шар води.

Учитель задає питання учням:

– Який висновок можна зробити про склад ґрунту на підставі проведеного досліду? *(У ньому містяться гірські породи, насамперед глина й пісок.)*

Дослід 4. Підтвердження наявності у ґрунті повітря.

У склянку, наполовину наповнену водою, слід помістити грудочку ґрунту. Тієї ж миті з ґрунту у воду почнуть виділятися бульбашки повітря, які легко спливають на поверхню.

Учитель питає в учнів:

– Що витіснило повітря з ґрунту? *(Вода.)*

Підбиваємо підсумки першої частини уроку:

– Із чого складається ґрунт? *(Ґрунт складається з піску, глини, гумусу (перегною), води й повітря. Оскільки кількість цих складових частин ґрунту неоднакова, на Землі існує багато різних видів ґрунтів.)*

– Як називаються найродючіші ґрунти на Землі? *(Чорноземи. У них вміст гумусу становить 20%, тобто 1/5 частина таких ґрунтів – це перегній.)*

– Який компонент надає чорноземам темного забарвлення й високої родючості? *(Гумус.)*

– Які живі істоти живуть у ґрунті? *(Жуки та їхні личинки, дощові черв'яки, бактерії, великі тварини, які живуть у норах.)*

Фізкультхвилинка

Дослід 5. Підтвердження наявності у ґрунті мінеральних солей.

У вогнетривку чашку наллємо зі склянки трохи відстояної води і нагріватимемо її до повного випаровування. На дні чашки залишилась незначна кількість білої речовини. Це мінеральні солі. Вони були в ґрунті, а потім розчинились у воді. Після випаровування води

солі перетворились на маленькі кристалики. Мінеральні солі – це поживні речовини. Вони утворюються в ґрунті з перегною під дією бактерій. Без мінеральних солей рослини не можуть рости.

Отже, ґрунт складається з повітря, перегною, глини, піску і мінеральних солей. Ґрунт, у якому багато перегною, називають родючим. У ньому добре ростуть і розвиваються рослини.

Родючість – головна ознака ґрунту. Найродючіший ґрунт – чорнозем. Наша держава багата на чорнозем.

IV. Включення в систему знань і повторення

Розв'язування творчих завдань.

- Люди називають землю годувальницею. Чому?
- Чому не можна спалювати в садах і парках опале листя та суху траву?
- Як ви розумієте прислів'я: „Є сніг на полях – буде хліб на столах”?

V. Рефлексія

- Який вид роботи на уроці сподобався вам найбільше?
- Складіть акровірш зі словом „ґрунт”.

Домашнє завдання

Підготувати повідомлення про заходи зі збереження ґрунтів.

